

sében, egy olyan klasszicizálásnak a költői megnyilatkozásaiban, mely úgy fejele ki az emberi érzésvilágot, hogy a rejtettebb sugallatok felszínre jutása elé sem emel falat.

*

Egy szigorú, a termés egészére kiterjedő mérlegelés bizonyára megállapíthatná, hogy nem mindenütt mentes ez a költészet a didaktikusság súlyaitól, a fölös kimért-ség, a gondolati túlbonyolítottság-nyújtottság veszélyeitől. Elmondhatná, hogy egy karcsúbbra szabott válogatás jobban ki tudta volna ugratni azokat az értékeket, amelyek szerzőjét mai líránk jelentős alkotóinak sorába emelik. De nem másodlek-tori jelentés ezeknek a soroknak a feladata. Legföljebb mérlegelésre lehetnek hiva-tottak — s egy kicsit köszönetet is mondani azokért a művekért, amelyek emlékeze-tesekké tudtak válni olvasójuk számára. *(Szépirodalmi.)*

TAMÁS ATTILA

Kortársunk: Fodor András

CSÜRÖS MIKLÓS KISMONOGRÁFIÁJA

Jó tíz éve annak, hogy egy zömök, keménykötésű, szemüveges, amolyan Gyulai Pál karakterű fiatalemberrel találkoztam. Abban az időben sűrűn látogatott Pécsre, Várkonyi Nándorhoz, hogy első forrásból tájékozódjak: Kodolányi Jánosról készülő egyetemi szakdolgozatához gyűjtött anyagot. Akkor ismertem meg a húsz-egynéhány éves Csűrös Miklóst, s kéziratos dolgozatát — mint arról Kodolányi-könyvemben megemlékeztem — magam is haszonnal forgattam. Azóta Csűrös nemcsak egyetemi tanulmányait fejezte be sikerrel, nemcsak rangos tudományos fokozatot nyert, nem-csak egyetemi oktatóként dolgozik eredményesen, hanem figyelemreméltó, érzékeny és okos kritikai tanulmányaival, esszéivel is jelen van irodalmi folyóiratainkban. Emberi és irodalmi kapcsolatai, ismeretei egyre tágulnak, gyarapodnak, a két háború közti magyar irodalom kérdéseiben éppoly otthonos, mint a kortárs magyar irodalom jelenségeinek megítélésében. A Fodor Andrásról írt kismonográfia az első önálló könyv terjedelmű munkája, ezért figyelmünket kétszeresen megérdemli.

Fodor András monográfusa nem könnyű feladatra vállalkozik. Munkáját min-denekelőtt az életmű eredetisége, „jelenszűrősége” nehezíti meg. Nemcsak arról van szó, hogy Fodor sokoldalú író: költő, műfordító, szerkesztő, esszéista, érzékeny a képzőművészet és a zene korunkbeli problémáira, könyvet írt József Attiláról, Bar-tókról, Sztravinszkijről, s ugyanígy ismeri és érti a kortárs magyar irodalom alkotóit; hanem arról is, hogy ez a „sokoldalúság” valami egészen különleges, sajátos, egyéni és önértékű szümbiózissá szerveződik nála, valami olyan jellegzetes minősé- get teremt, ami egyéniségét és életművét pótolhatatlanná teszi. Ez az egyediség min-denekelőtt emberi kapcsolataiban realizálódik, azokban a személyes vonatkozások-ban, amelyek természetesen a művekben is tükröződnek. Munkásságának monográ-fusa sem érheti be tehát a művek lajstromozásával, a leltározó pontossággal, valami-képpen ezt a „jelenszűrőséget” is meg kell ragadnia. Ez a jelenszűrőség persze csak az előtt tárulkozik föl, aki nem előítélettel, prekoncepcióval, hasonlítgatással közeledik az életműhöz, hanem elfogadja olyannak, amilyen, s belülről próbálja megérteni, karakterének szálait fölfejtteni. A Fodor András-i életmű Csűrös Miklós-ban ezt a fajta értelmezőt találta meg. Csűrös föltérképezi Fodor írói műfajait, elemzi a költői mű és a fordítói tevékenység finom kapcsolódásait, részletesen szól József Attila- és Sztravinszkij-könyvéről, kitér esszéire, képzőművészeti és zenei tár-gyú publikációira, szerkesztő tevékenységére. De mindezeket túl beszél emberi kap-

csolatairól, s van egy „Fodor András-képe” is, egy „látomása”, amelyben összegeződnek és elrendeződnek a sokszínű írói tevékenység elemei, amely konvergálja és szintézisbe emeli a részmegállapításokat és megfigyeléseket.

Az persze már metodikai szükségszerűség, meg a lírának az életmű egészében elfoglalt helyéből és szerepéből következik, meg irodalomtörténeti hagyományaink is azt diktálják, hogy a vizsgálódás előterében Fodor poétai arcának megrajzolása áll, Csűrös Miklós a leg gondosabb és legrészletesebb elemzést Fodor lírájának szenteli. Módszere a költőhöz, a vizsgált anyaghoz igazodik: nem verstémákat vizsgál (Fodor ritkán rendezi verseit ciklusokba kötetbeli megjelenésük idején), hanem kötetről kötetre, versről versre halad, s így követi nyomon Fodor költői pályáját. (Talán nem belemagyarázás, ha megjegyezzük: a vizsgált költővel való belső azonosulás egyik jele, hogy még Csűrös stílusa, szóhasználat is alkalmazkodik az esszéíró Fodor nyelvéhez.) Helyesen emeli ki a nemzedéki és emberi kapcsolatok, az „odaadás és kapcsolódási készség” szerepét és fontosságát e líra alakulásában, s egyetértéssel idézi a Fodorról szóló egyik legtalálhatóbb összefoglaló tanulmány szerzőjét, Pór Pétert, aki megállapítja: Fodor „költői szemléletének és versépítésének legsajátosabb vonása az indítató élmény meditációvá érlelése... Olvasóját nem elkápráztatni kívánja, s nem is elbódítani, hanem inkább magával emelni”. A monográfus Fodor lírájában annak a költészettípusnak az érvényességét és létjogosultságát látja igazolva, amely nem látomásos, nem mitologikus, a köznapiságot, a novellisztikus jelleget is vállalja, nem idegen tőle a „morális szigor és vele összefüggésben a puritánabb, szikárabb fogalmazásmód”, ám alapvető meghatározója a szemlélődő, kontemplatív lelkiállapot és az ehhez illő tiszta, áttekinthető verskompozíció és a lassú ritmusú, részletesen kidolgozott képekből építkező vers.

Csűrös meggyőző érvekkel igazolja Fodor nemzedéki kapcsolódását, hovatartozását, és cáfolja a téves hiedelmet, mely a költőt az ötvenes években induló fiatalokhoz, Csoóri, Garai Gábor, Kalász Márton, Takács Imre, Váci Mihály és mások csoportjához sorolta. Amikor ők fölléptek — állapítja meg Csűrös —, Fodor már rég túl volt a bemutatkozáson, sőt néhány fontos publikáció (mint például az 1947-es Válasz-beli *Bartók*-vers) volt mögötte. Fodor már indulásakor sajátos helyet foglalt el: „korai költészetének jellemző tulajdonságai — írja Csűrös —, a konkrét tárgyiasság, az antropomorfizáló látásmód, a gondolati és érzelmi analízis, a zenei szerkesztéssel megfékezett verbalizmus középúton áll az új népi lírikusok, illetve az Újhold köre törekvései között”. Csűrös persze e lírának nemcsak „állandósági tényezőjét” látja, hanem érzékeli ennek a távolról egységesnek látszó költészetnek belső változásait is: a nyitottság és a keserű tapasztalatok hullámlásából, ütközéséből származó elmozdulásokat is. A monográfia csúcsa, legszebben, legigényesebben megoldott fejezete a *Kettős rekviem* analízise, valamint a József Attila-könyv bemutatása. Majd Csűrös összefoglalja a Fodor-líra jellemzését és egyúttal jelzi az utolsó évek változásait: „Két út kínálkozik ezután Fodor költői pályáján... Láttuk, hogyan jutott el ez a mindig intellektuális tartalmaktól átjárt líra az ars vitae gondolataival viaskodáson, a glosszaverseken, a művelődéstörténeti korszakok filozofikus összemérésén s nem utolsósorban a halállal való szembenézés fázisán át a bölcséleti, fogalmi költészetig... A másik — Fodort évtizedeken át vonzó — módszer, éppen ellenkezőleg, a konkrétumokban gondolkodás, a törvénynek szigorúan körülhatárolt, egyedi esetben való megragadása...”

Csűrös Miklós fölkészült, érzékeny és értő kritikus. Teljes és tökéletes anyagismerettel rendelkezik. A korszerű műelemzés módszerében járatos, főként a Németh G. Béla nyomán elterjedt versanalízis műszavait használja. A tartalmi megállapításokat mindig összeköti a formai motívumok vizsgálatával, a poétikai jelenségekre éppoly érzékeny, mint a nyelvi anyagra. Okos és becsületes kritikus. Okos, mert nem hagyja fölébe nőni a vizsgált témát, vagyis mindvégig uralkodik anyagán. S becsületes, mert az anyag birtokában, a versek ismeretében elemzi azokat. Ha a költészet próbája a valósággal való szembesítés, a kritikus próbája mondandójának és a vizsgált anyagnak a szembesítése. Csűrös nem érti félre a költő szavait, s pár mondattal

találóan jellemez egy-egy verset, szerencsés kézzel emel ki bizonyító anyagként egy-egy idézetet. (Néhány Fodor-vers, például az 1964-es *Látogatás* keletkezéstörténetét, élményi háttérét ismerve, a monográfia recenzense közvetlenül bizonyíthatja, hogy Csűrös mennyire jól hallja, milyen jól érzékeli egy-egy költemény legbelső magját, jelentését.) S talán az sem utolsó érték, hogy mondanivalóját Csűrös végig elegáns, pontos, kifejező nyelven adja elő.

A monográfus vállalt feladatát a terjedelmi határokon belül igényesen oldotta meg. Amit megjegyzünk, nyilvánvaló, csak a meglévő anyag növelésével, vagy valaminek a rovasára építhette volna könyvébe. Így szívesen olvastunk volna többet egy-egy Fodor-kötet (éppen a legelső verseskötetet, a *Hazafelé*) kritikai fogadtatásáról, általában szívesen fogadtuk volna a monográfiában — bizonyára a sorozat céljától nem idegen — irodalomtörténeti szempont erőteljesebb érvényesülését. S bizonyára az sem lenne ellentétes a kismonográfia műfajával, ha a vizsgált anyag esztétikai minőségének analízise vagy legalább megéreztetése nem korlátozódna néhány konvencionális jelző — „finom”, „szép”, „autentikus”, „roppant” — használatára. Csűrös a kötet végén szép példát ad a költői út általános tanulságainak összefoglalására. Talán ugyanígy érdemes lett volna az általánosítást néhány más területen is elvégezni, és külön jellemezni például Fodor „verstanát”, nyelvét, versszerkesztő módszerét. Költőről, versekről lévén szó, a legnehezebb a szavak mögötti jelentést megfogalmazni, a szövegbe beáramló hallgatásokat visszaadni, a kritikus versélményét rögzíteni. Mintha Csűrös kissé túlzottan a szöveghez tapadna, s kevésbé engedi magában az „olvasó” versélményét kifejezésre jutni. Máskor viszont úgy érezzük, mintha a versekbe „többet” látna bele, mint amennyit a költő a szavakra bízott. Talán azon is el kellene gondolkodni, hogy az efféle monográfiákban — az igen gondos és tömör versértelmezések, leírások, találó citátumok mellett — nem kellene-e sort keríteni arra, hogy egy-egy teljes verset is lásson az olvasó, monográfiánkban ugyanis a vállalt módszer, az — ismétlem — igen színvonalas és találó versértelmezések hatására széttöredeznek a kötetek, a versegész háttérben marad, elhalványul, illetve meg sem mutatkozik.

Csűrös Miklós értékes kötettel gazdagította a Kortársaink sorozatot. S boldog lehet a költő is, aki ötvenedik évében eddigi életművének rangos, a teljesítményhez méltó sommázatát láthatja. Csűrös kitűnően sikerült mestervizsgálója után — ha az első önálló kötet megjelenését valami effélének tekintjük — újabb tanulmányköteit várjuk. Fodor pályáján pedig az értéksztelet és újítás, a hagyományörzés és a kísérlet folytonos harcából születő új műveket remélünk. (*Akadémiai.*)

TÜSKÉS TIBOR

A látomás kényszerzubbonya

BÁLINT TIBOR: LÁTOMÁS MISE UTÁN

Bálint Tibor fegyelmezett, céltudatos, moralista alkat. Harmonikus egyéniség, háromféle értelemben is. Harmóniában él a világgal, amelyet kisebb-nagyobb diszharmóniák halmazának látta; nem tudósít elrettentő tapasztalatokról, melyek előhívhatnák életszemléletében a kétségbeesést, hangulatában a bágyadt mélabút. Nincs az a gomolygó rosszérzés, alaktalanul terpszkedő félelem, ködbe burkolózó titok, amit hősei fölé növesztene, mitikussá növelne. Határozott célja rendezni, egységbe fogni a véglegesen széttöredezettnek hitt ember- és valóságképet, formát adni a formátlanságnak, visszajuttatni a cselekményt, a sztorit, a mesét az elbeszéléstörténet-